

<https://doi.org/10.62837/2025.8.309>

ƏLİYEVƏ SƏİDƏ BƏHRAM QIZI
ADPU, Xarici Dillər Mərkəzi

Mail: aliyeva.saida.bahram@gmail.com

Orcid ID: 0009-0000-1422-7159

MAHIRƏ NAĞIQIZININ POEZİYASINDA ONOMASTİK VAHİDLƏR

XÜLASƏ

Xüsusi adlardan bəhs edən onomastika nəzəri dilçiliyin bir şöbəsi olaraq, həmin vahidlərin yaranması, formalaşması, strukturu məsələlərini tədqiq edir. Poetik onomastika isə qədim tarixə malik olan bu dil vahidlərinin üslubi-funksional cəhətlərini araşdırmaqla məşğul olur. Məlumdur ki, bədii mühitdə, kontekstual şəraitdə onomastik vahidlər olduqca fərqli funksiyaları həyata keçirməklə yanaşı, həm də obrazlılıq, ekspressivlik yaradan dil vahidləridir. Məcəzlaşaraq yazıçının məqsədlərini həyata keçirməsində, duyğu və düşüncələrini oxucuya çatdırmasında mühüm vasitələrdən biridir.

Mahirə Nağıqızının poeziyasında da onomastik vahidlərdən geniş şəkildə istifadə edilmişdir. Bu əsərlərdə onomastik vahidlərin hər bir növünə rast gəlinir və onlar müəllifin məqsədlərini xidmət edən ən uyğun sözlər, leksik vahidlər kimi müxtəlif funksiyaları həyata keçirmişdir. Bu əsərlərdə ən çox işlənən toponimlər, antroponimlər, ktematonimlər vətən sevgisinin, ana sevgisinin, dostluq və vətənpərvərliyin ifadəsinə xidmət etmişdir. Milli-mental dəyərlərin, mədəniyyətin, dünyəvi dəyərlərin və ictimai-siyasi hadisələrin oxucuya çatdırılmasında əsas vasitə olmuşdur.

Açar sözlər: xüsusi ad, milli dəyərlər, toponim, antroponim, etnonim

ОНОМАСТИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В ПОЭЗИИ МАХИРЕ НАГИГИЗИ

SAIDA ALIYEVA

АГП У, ЦИЯ

Mail: aliyeva.saida.bahram@gmail.com

Orcid ID: 0009-0000-1422-7159

АННОТАЦИЯ

Ономастика, изучающая имена собственные, как раздел теоретического языкознания, изучает вопросы возникновения, формирования и структуры этих единиц. Поэтическая ономастика, в свою очередь, занимается изучением стилистических и функциональных аспектов этих языковых единиц, имеющих древнюю историю. Известно, что в художественной среде, в условиях контекста, ономастические единицы, помимо выполнения совершенно

различных функций, являются также языковыми единицами, создающими образность и выразительность. Метафора – одно из важных средств, позволяющих писателю реализовать свои цели и донести до читателя свои чувства и мысли.

Ономастические единицы также широко использовались в поэзии Махиры Нагигызы. Каждый тип ономастических единиц встречается в этих произведениях и выполняет различные функции, такие как наиболее подходящие слова и лексические единицы, отвечающие целям автора. Наиболее часто используемые в этих произведениях топонимы, антропонимы и ктематонимы служили для выражения любви к родине, любви к матери, дружбы и патриотизма. Они были основным средством донесения до читателя национально-ментальных ценностей, культуры, светских ценностей и общественно-политических событий.

Ключевые слова: имя собственное, национальные ценности, топоним, антропоним, этноним

ONOMASTIC UNITS IN THE POETRY OF MAHIRE NAGIGIZI

ALIYEVA SAIDA

ASPU, Foreign Languages Center

Mail: aliyeva.saida.bahram@gmail.com

Orcid ID: 0009-0000-1422-7159

SUMMARY

Onomastics, which deals with proper names, as a branch of theoretical linguistics, studies the issues of the emergence, formation, and structure of these units. Poetic onomastics, on the other hand, is engaged in studying the stylistic and functional aspects of these language units, which have an ancient history. It is known that in the artistic environment, in contextual conditions, onomastic units, in addition to performing quite different functions, are also language units that create imagery and expressiveness. Metaphor is one of the important means for the writer to realize his goals and convey his feelings and thoughts to the reader.

Onomastic units were also widely used in the poetry of Mahira Naghigzyzi. Each type of onomastic units is found in these works and they performed various functions such as the most appropriate words and lexical units that served the author's goals. The most frequently used toponyms, anthroponyms, and ktematonyms in these works served to express love for the homeland, love for the mother, friendship, and patriotism. They were the main means of conveying national-mental values, culture, secular values, and socio-political events to the reader.

Keywords: proper name, national values, toponym, anthroponym, ethnonym

Giriş / Introduction

Onomastika xüsusi adların: antroponimlər, toponimlər, etnonimlər, hidronimlər və s. öyrənilməsi ilə məşğul olan dilçilik sahəsidir. Bədii mətnlərdə onomastik vahidlər funksional və üslubi baxımdan mühüm rol oynayır. Bu vahidlər müəllifin dünyagörüşünü, bədii-estetik mövqeyini və milli-mənəvi dəyərlərə münasibətini əks etdirmə vasitələrindən biridir [Qurbanov, 2019].

Mahirə Nağıqızı çağdaş Azərbaycan poeziyasının öncül simalarından biri olmaqla yanaşı, həm də ana, torpaq, şəhidlik, vətən sevgisi və türk dünyası motivlərini poeziyasında əks etdirən şairdir. Onun şeirlərində onomastik vahidlər yalnız nominativ deyil, həm də simvolik, emosional və assosiativ mənə daşıyır. Bu əsərlərdə onomastik vahidlərin bütün növlərinə və onların rəngarəng üslubi çalarları əks etdirən funksiyalarına rast gəlirik. Onlardan bəzilərinə diqqət etsək, bu vahidlərin nə qədər uğurla seçildiyinin şahidi olarıq.

1. Toponimlərin üslubi xüsusiyyətləri. Toponimlər – poetik coğrafiyanın qurucusu hesab edilən dil vahidləri, leksik vahidlərdir.

Şairin poeziyasında çox sevdiyi Azərbaycanın bölgə adları, xüsusilə də ağırlı, dəfələrlə düşmən hücumlarına məruz qalan, hər qarışında vətən oğullarının qanı tökülmüş bölgələrimiz: Qarabağ, Xocalı, Şuşa, Kəlbəcər, Göyçə, Ağbaba və Qərbi Azərbaycanın digər coğrafi məkanlarının adları yüksək intensivliklə işlənmişdir. Bu toponimlər təkcə coğrafi adlar deyil, yaddaş, həsrət, itki və qürur mənalarını da ehtiva edir. Məsələn;

*Dərələz şənliyi, Göyçə, Ağbaba,
O ağır ellərim boşaldı bir-bir.
Yetiş hayımıza Xan Heydər baba,
Sənsən loğmanımız, dərman səndədir.*

Nağıqızının şeirlərində toponimlər toponimi həm ayrılığın, həm də milli yaddaşın kodu kimi təqdim olunur.

Mahirə Nağıqızı toponimləri poetik və psixoloji atmosferin yaradılmasında da ustalıqla istifadə edir.

*Azərbaycan -
Baş əydiyim Tanrı.
Sənə kömək olsun,
Anamın duaları.*

Toponimlər sırasında ən çox rast gəldiyimiz, şairənin sevə-sevə, sözün həqiqi mənasında, yana-yana vəsf etdiyi Azərbaycan toponimidir.

Nağıqızının Qarabağ haqqında yazdığı “Salam” şeirindəki misralarda şair ürəyinin, ana qəlbinin can yanğısı oxucunun içini göyüm-göyüm göynədir. Otuz il bundan əvvəl əsir düşmüş Qarabağın ərəziləri gözlərimizin qarşısında canlanır. Qəlbimizdəki həsrət, hiddət və düşməne nifrət içimizi təlatümə gətirərdi. Çarəsizlik canımızı və ruhumuzu daim gəmirirdi. Uzaqdan göndərilən salamın göynərtisinə

dözmək mümkün deyildi. Lakin indi biz Qarabağa salamı oraya gedərək, Qarabağdakı inkişafı görərək, o torpaqları qucaqlayaraq verə bilirik. “Salam olsun” şeirini hər dəfə oxuyanda keçirdiyimiz acılı günlərimiz yada düşür və içimizdəki yaralarımız sızılırdı, hazırkı sevinc hisslərinə qovuşaraq çılğın bir həyəcan yaradır:

*Dönüb başına dolannam,
Salam, Qarabağım, salam.
Qadan allam, balan allam,
Salam, Qarabağım, salam [12].*

Şair öz şeirlərində Vətən kontekstində Qarabağ mövzusunda geniş yer ayırmışdır. “Salam olsun” şeirinin biri Qarabağdakı döyüşlərin azman qələbəsindən ruhlanaraq qələmə alınmışdır. Haqq işimizə dəstək göstərən Türkiyə Cümhuriyyətinin, onun liderinin və türk qardaşlarımızın həmrəyliyi vəsf edən bu şeirdə Nağıqızının şair duyğuları daha da coşur və İkinci Qarabağ savaşında bütün dünyanı önünə alaraq bizə böyük dəstək göstərən Türkiyə dövlətinin əzmini, təəssübkeşliyini, qardaşlığını, həmrəyliyi və birliyi tərənnüm edir:

*-Nağıqızı, az de, deyin,
Qardaş verər dərdə çiyin.
Kəlbəcərdə mehmətciyin,
Salamına salam olsun [Mahirə Nağıqızı, 2021].*

Mahirə Nağıqızının “Sən döyüşə hazır ol” şeiri Azərbaycan xalqını bir ideya ətrafında birləşməyə, düşmənlərə qarşı eyni mövqedən çıxış etməyə istiqamətləndirən səfərbərlik çağırışıdır. Şeirdə Azərbaycan əsgərinin qəhrəmanlığına, məğlubedilməzliyinə böyük ümidlər bəsləyən, onun gücünə, qüdrətinə güvənən xalqımızın təəssübkeş ziyalısının ürəyində əbədi və əzəli torpaqlarımızın azad olunacağına dərin inamı ifadə olunmuşdur:

*Azərbaycan əsgəri, yolun Şuşaya gedər,
O yürüşün naminə son döyüşə hazır ol!
İntizarda Laçındı, Zəngilandı, Kəlbəcər,
Pir görüşün naminə, son döyüşə hazır ol!*

Şeirdə Mahirə Nağıqızı ən səmimi hisslərinin sadə, lakonik ifadəsi üçün yenə milli toponimləri, coğrafi adları münasib bilmiş, coğrafi adların siyasi-tarixi hadisələrlə yanaşı, milli mentaliteti, etnoqrafiyanı əks etdirmək üçün ən münasib dil vahidləri olduğunu bir daha diqqətə çatdırmışdır.

Bundan başqa, Mahirə xanımın “Vətəndir”, “Vətən, ay vətən”, “Azərbaycan”, “Azərbaycanım”, “Ana torpaq” və digər onlarla şeiri vətəni bütün varlığı ilə sevən, vəsf edən şairin vətən sevgisinin təsdiqidir. Hətta son illər Mahirə xanımın Qərbi Azərbaycanın haqq səsinə dünyaya eşitdirmək üçün ictimai fəaliyyəti də onun vətənpərvərliyinin nəticəsidir.

Dünyada baş vermiş soyqırımları arasında ən dəhşətlilərindən biri XX əsrin sonlarında, böyük güclərə yalmanaraq arxalanan erməni faşistləri tərəfindən xalqımıza qarşı törədilmiş Xocalı faciəsidir ki, bütün varlığını sarsıdan bu hadisə Mahirə xanımın canında həmişəlik bir zəlzələ və vəlvələ kimi yaşamaqdadır.

*Qaysaqılanmaz süngülənən yarası,
Qan qarışıq göz yaşdı Xocalı.
Çilıklənib, sinəmizdə parası,
Əbədilik başdaşdı Xocalı* [Mahirə Nağıqızı, 2017].

Belə bir faciəni unuda bilməyən şair bu mövzunu xalqın sağalmaz yarası kimi təqdim edir və bu faciəni törədənləri və bu faciə qarşısında susanları lənətləyir.

II. Antroponimlərin işlənməsi və onların üslubi funksiyaları

Mahirə Nağıqızının poeziyasında antroponimlər, əsasən, simvolik və milli kimlik göstəricisi kimi çıxış edir. Adlar konkret şəxsləri göstərməkdən çox, mənəvi dəyərləri, arxetipləri və emosional assosiasiyaları işə salmaq məqsədi daşıyır.

Nümunə:

1) “Salam olsun” şeirlər kitabında torpaqlarımızı, gözəl Qarabağımızı yağdı düşmənin əlindən zorla qopararaq özümüzə qaytaran əfsanəvi qəhrəmanlarımızın bədii portreti yaradılmış, onlara xalqın sevgisi əks edilmişdir.

Ölkəmizin həyatında baş verən ictimai-siyasi hadisələri diqqətlə müşahidə edən və biganə qalmayan Mahirə xanımın, ulu öndər Heydər Əliyev ideyalarını qəhrəmancasına yaşadan Ali Baş Komandanımıza olan rəğbəti və Heydər Əliyev fenomeninə olan sonsuz məhəbbəti “Salam olsun” şeir kitabında, bir neçə şeirdə poetik qüdrətlə, qabarıq şəkildə təcəssüm olunur. Coşqun şair ürəyinin dövlət rəhbərinə olan sonsuz rəğbətini tərənnüm edən həmin mənərə ədəbiyyatımıza mahirə xanımın “Görünür” şeiri ilə həkk olundu:

İlham yazdı yeni dövrü, zamanı,
Odur xalqın ümid yeri, gümanı.
Bu millətin tarixinin hər anı,

Heydər baba dastanından görünür [Mahirə Nağıqızı, 2021].

Burada Ümummilli Lider, Azərbaycanın qurucusu Heydər Əliyevin portreti yada salınır, onun tarixi xidmətləri ümumiləşdirilir və oxucuların diqqətinə çatdırılır. İnformativ xarakterli antroponim funksiyasını daşıyır.

İlham, sənin, Rəcəb Təyyub Ərdoğanın,

Həmişə var canınıza salam olsun!

-misralarında Türk xalqlarının Lideri qardaş ölkənin Cumhurbaşkanı ilə Prezidentimiz, Ali Baş Komandan İlham Əliyev arasındakı doğmalığ, qardaşlıq, mehriban dostluq münasibətləri, dar gündə bir-birinə dəstək hissləri əks edilmişdir.

Şair - ana Vətən sevgisi ilə yaşayan, Vətən üçün cəsarətlə canından keçən qəhrəman igidlərimizə ağlamağı deyil, əksinə, onların ruhlarının şad olması üçün qürurla dayanmağı, mübariz olmağı tövsiyə edir:

*Vətən, qurbanınam - üzdə demədi,
Əməldə göstərdi, sözdə demədi.
Mahirə, ağlamaq, sızlamaq nədi,
Sənin göz yaşından küsər şahidlər.*

Ana ürəyinin simfoniyası övlad, bala nəğməsi ilə avazlanır. Çünki övlad ananın həyat simfoniyasıdır. Bu hikməti, bu fəlsəfəni daim uca tutan ana qəlbi şəhidlik zirvəsinə yüksələn övladları bir nəğmə kimi yad edər, şəhidlik zirvəsinin üfüqlərindən boylanan gözəgörünməz baxışlarına ehtiram olaraq həmin nəğməni öz ürəyində daima səsləndirər [1 <https://edebiyatqazeti.az/news/diger/7692-salam-olsun-kitabina-salam>].

Mahirə xanımın adının işləndiyi bənd həm şeirin son bəndi olduğunu vurğulamaq məqsədilə işlənmişdir. Bu cəhət özü də şairənin dogma xalqına. Xalqın folkloruna, sənətinə, sözünə olan dərin sevgisinin göstəricisidir.

Mahirə Nağıqızının poeziyasında onomastic vahidlərin başqa bir növünə etnonimlərə də rast gəlinir.

III. Etnonimlərin işlənməsi, əsasən, türkçülük ruhunun ifadəçisidir, yəni informativ xarakterlidir.

Mahirə Nağıqızının poeziyasında “türk”, “azərbaycanlı”, “osmanlı”, “göytürk” kimi etnonimlər birmənalı olaraq qürurverici kimlik, soy yaddaşı və türk dünyasına bağlılıq fonunda istifadə edilir. Şeirlərini oxuduqca şairənin necə bir fəxarətlə türk kəlməsini işlətdiyini görür və bu zaman duyulanmamaq mümkün deyil. Mahirə xanımın türk xalqlarının arasında qardaşlıq və dərin dostluq tellərini bağlamaq, möhkəmləndirmək üçün nə qədər çalışdığı, intensiv olaraq türk ölkələrinə səfərləri. təhsil istiqamətində qurduğu əlaqələr, imzaladığı memorandumlar bunun sübutudur. Məsələn;

“Göytürkdən gəlmişəm,
Qılıncımda alov var...”

Etnonimlər burada, sadəcə, mənsubiyyət bildirən söz yox, ideoloji və tarixi dəyərlərin daşıyıcısı funksiyasındadır.

IV. Onomastik vahidlərin poetik yüklənməsi və kontekstual dəyəri. Onomastik vahidlər Mahirə Nağıqızının poeziyasında leksik-üslubi müxtəliflik, sitatlıq, emfatik vurğulama və mətnlərarası əlaqə qurmaq məqsədilə də istifadə olunur.

O, toponim və antroponimləri bəzən sözün metaforik dəyəri kimi işlədərək yeni poetik mənalar yaradır. Məsələn: “Ağdərə göz yaşdır anamın” – cümləsində Ağdərə həm toponim, həm də simvollaşdırılmış qəm obrazı kimi şərh olunur.

O, vüsalsız məhəbbətin nərəsi,
Ancaq Tanrı mərhəməti çarəsi.
Qərarlaşan “Dilqəmi”də pərdəsi.
Bu dünyaynan savaşıdı “Kərəmi”

-verilmiş bənddə bir neçə ktematonim də işlənmişdir ki, ktematonimlər işləndiyi mətnlərdə informativ funksiyanı yerinə yetirir. Xalqın milli-mənəvi dəyərləri, mədəniyyəti haqqında oxucuya informasiya verir.

V. Onomastik vahidlərdə milli-mənəvi kontekstin rolu.

Mahirə Nağıqızı milli poetikanın dəyərlərini yüksək səviyyədə yaşadan şairdir. Onun şeirlərində onomastik vahidlər vasitəsilə tarixiliklə müasirlik arasında körpü yaradılır. Bu körpü oxucunu keçmişin dərki və gələcəyin qurulması kimi bir prosesə cəlb edir.

Nəticə

Mahirə Nağıqızının poeziyasında onomastik vahidlər yalnız ad, yer və millət göstəriciləri kimi deyil, ideya-estetik yük, poetik vasitə, tarixi yaddaş və milli kimliyin ifadəsi kimi çıxış edir. Bu baxımdan onun şeirlərindəki antroponim və toponimlərin funksional və üslubi təhlili müasir Azərbaycan poeziyasında onomastik sistemin estetik gücünü ortaya qoyur.

Ədəbiyyat

1. Qurbanov A. (2019), Azərbaycan onomalogiyasının əsasları. Bakı.
2. Mahirə Nağıqızı. (2015), Bayatılar. Bakı, "Apostroff" nəşriyyatı,
3. Mahirə Nağıqızı. (2015), Bayatılar və üç şeir. Bakı, "Apostroff" nəşriyyatı
4. Mahirə Nağıqızı. (2017), Ruhuna beşiksə, tanı, Vətəndir. Bakı, Afpoliqraf mətbəəsi
5. Mahirə Nağıqızı. (2020), Onun daş nağılı (Şeirlər kitabı). Bakı, ADPU, 412 s.
6. Mahirə Nağıqızı. (2021), Salam olsun (Şeirlər kitabı). Bakı, ADPU, 144 s.
7. Mahirə Nağıqızı. (2025), Anamın kitabı. Bakı, ADPU nəşriyyatı, 214 s.
8. Mahirə Nağıqızı. (2021), Yanından keçmə dağların. Bakı, ADPU nəşriyyatı, 312 s.
9. Mahirə Nağıqızı. (2022), Lövbər adam (Şeirlər kitabı). Bakı, ADPU nəşriyyatı, 255 s.
10. Mahirə Nağıqızı. (2025), Anamın kitabı. Bakı, ADPU nəşriyyatı, 214 s.
11. <https://edebiyatqazeti.az/news/diger/7692-salam-olsun-kitabina-salam>
12. <https://edebiyatqazeti.az/news/diger/7692-salam-olsun-kitabina-salam>

Rəyçi: F.E.D., professor Həcər Hüseynova